

¼ ліктя”, замість “взгрубш – з (нерозб.)” – “взгрубш – з цаль”¹⁴ тощо. Назву “Великодні ігри”¹⁵ кількох ігор (“Шило”, “Петрушка”, “Дзвіниця”, “Швайка” й “Свічка”) можна впевнено віднести тільки до першої, де про це сказано в описі гри. Інші ж ігри могли побутувати як до, так і після Великодніх свят.

Відзначимо, що й досі не опубліковано опис гри-забави “Шпіньки”, який відсутній в обох названих виданнях. Мабуть, характер і суть цієї гри-забави з якихось причин завадили публікувати цей опис. Наводимо його. Нерозбірливе місце позначене ламаними дужками <...>¹⁶:

“Шпіньки

Волопаси або ще й менші хлопці, як хочуть грати в «шпіньки», виймають їх з своїх комірив, складають одному в пригорщі й, підходячи до найменшого, кажуть: «Хочеш мати всі ті шпінькі?» – «Хочу». – «Но то добре: ми тобі зав’яжемо очі, шпіньки закопаємо в ямку, і як ти їх знайдеш, – будуть твої». Копають поруч дві ямки і в одну з них сиплють шпіньки й загортають їх землею. Тепер хлопцеві, що має шукати шпіньки, зав’язують очі й в другу ямку кладуть калу, засипаючи його зверху землею. На ямку з шпіньками один з хлопців стає ногами і втоді кажуть шукати. Хлопчина починається, мацає руками, де свіжа земля и нарешті всадить руки в кал. “Що, знайшов?” з коварністю питають засмученому хлопчику. «Бач його: хтів забрати всі шпіньки. Не будь <...>». Хлопчина засоромиться й тільки тепер поглядає на всіх з недовір’ям. А як жалісливо, то й розплачеться нарешті. Розуміється, ця забава можлива тільки втоді, як є між хлопцями мале й дурне ще хлопчєня.

(Записано в Телятині, Холмщина)”.

Таким чином, “ігрова” збірка Якова Сенчика, яка складається з восьми ігрових сюжетів, нарешті опублікована повністю, хоч і частинами. На жаль, за даними автором, вся етнографічна збірка Я. Сенчика з архіву ІМФЕ ще не опублікована.

Валерій Старков (Київ)

¹⁴ Холмщина і Підляшшя... – С. 358; Відділ архівних фондів ІМФЕ. – Ф. 28-3. – Од. зб. 174. – Арк. 16 зв.

¹⁵ Холмщина і Підляшшя... – С. 356.

¹⁶ Відділ архівних фондів ІМФЕ. – Ф. 28-3. – Од. зб. 174. – Арк. 14 зв.

АТРИБУЦІЯ АВТОРСТВА СТАТЕЙ ПРО МИКОЛУ КОВАЛЕВСЬКОГО В “ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВОМУ ВІСТНИКУ” У 1909 РОЦІ

У 2006 р. випускниця українського відділу філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича Оксана Колодій звернулася до мене, як причетного до вивчення історії українського літературно-мистецького процесу на Буковині середини ХІХ – середини ХХ ст., з проханням прочитати її кандидатську дисертацію. Праця була присвячена життю й творчості письменника та громадсько-політичного діяча на Буковині Теодота Галіпа (1873–1945), замовчуваного в радянські часи. Прочитавши дисертацію, я запропонував зняти з тексту сторінки, де авторка давала характеристику статтям “Микола Васильович Ковалевський” і “Справозданє з будови надгробку Миколі Васильовичу Ковалевському”,

опублікованим у київському журналі “Літературно-науковий вістник” у 1909 р. під псевдонімом “Маг-ін” і “Ма-гін”¹. На мою думку, вони не могли належати буковинцеві Т. Галіпові, оскільки до 1918 р. він у Києві жодного разу не був, детальних обставин життя і діяльності киянина М. В. Ковалевського (1841–1897) не міг знати і тим паче не міг займатися збиранням коштів на побудову його надгробка.

Дисертантка, на жаль, занадто довірилася інформації О. Дея, який в укладеному ним словнику псевдонімів та криптонімів послався як нібито на достовірні джерела на київську газету “Рада” (1909), архівні справи в Центральному державному історичному архіві України у Львові, у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки АН УРСР і на рукопис покажчика “Літературно-наукового вістника”². Цій самій інформації повірив і бібліограф Б. Ясінський, який під прізвищем Т. Галіпа хибно увів обидві статті до укладеного ним покажчика змісту “Літературно-наукового вістника”³. Я порадив дисертантці перевірити ці джерела, щоб виявити, хто першим припустився помилки, приписавши псевдонім “Магін” Теодотові Галіпові. Як повідомила мене дослідниця, перевірка згаданих джерел не дала бажаної інформації.

Зрештою, не стільки важливо, хто першим помилився, скільки важливо дізнатися, хто був справжнім автором згаданих публікацій про Миколу Ковалевського. На жаль, тоді я не міг відповісти на це запитання. Отримавши від спеціалізованої ради примірник автореферату дисертації О. Колодій, я написав позитивний відгук на нього, але все ж таки висловив свої міркування щодо сумнівного “авторства” Т. Галіпа і запропонував авторці при виданні книжки на підставі дисертації зняти сторінки, присвячені “псевдостаттям” Т. Галіпа.

Невдовзі книжку було видано⁴. У розділі “Публіцистика Теодота Галіпа як відзеркалення проблем українства XIX – початку XX ст.” натрапляємо на параграф “Видавні діячі національно-культурного відродження в статтях-портретах Т. Галіпа”, де аналізується його стаття-некролог “Михайло Петрович Драгоманов”, опублікована в чернівецькій газеті “Буковина” (1895. – 17 (29) червня / 20 червня (2 липня)). Проте поруч подано-таки характеристику двох згаданих публікацій Магіна про М. В. Ковалевського з такою підрядковою приміткою: “Статті «Микола Васильович Ковалевський» і «Справоздане з будови надгробку Миколі Васильовичу Ковалевському», подані під псевдонімом «Маг-ін» і «Магін» (насправді має бути “Ма-гін”. – Р. П.) відповідно викликають певні сумніви щодо Галіпового авторства: наведені там факти в біографічному плані не узгоджуються з відомими автентичними джерелами, зокрема зі спогадами. Однак наразі залишаємо ці матеріали за Галіпом – через брак незаперечних документальних доказів, необхідних для спростування належності Галіпові зазначених псевдонімів” (с. 151). І далі авторка аж на одинадцять сторінок (с. 156–166) аналізує обидва тексти про М. Ковалевського. Причому дослідниця вдається до висновків, які скоріш заперечують авторство Т. Галіпа, ніж його стверджують, наприклад: “Про досить тісні особисті стосунки Т. Галіпа з М. Ковалевським свідчать лише наведені у викладі численні розмаїті подробиці й деталі з

¹ Літературно-науковий вістник (далі – ЛНВ). – 1909. – Т. 45. – С. 371–379, 537–547; Т. 48. – С. 208.

² Дея О. І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.). – К., 1969. – С. 242, 246, 453.

³ Літературно-науковий вістник: Покажчик змісту: Том 1–109: (1898–1932) / Укл. Б. Ясінський. – К.; Нью-Йорк, 2000. – С. 53.

⁴ Колодій О. “І серця мого кров прийма!..”: Про Теодора Галіпа – письменника, юриста, дипломата. – Чернівці, 2008. – 256 с.

життя «українського страдника», спостереження, які могли бути зроблені в порівняно вузькому колі спілкувань”. Це, зокрема, заувага щодо визначальних рис характеру героя. Далі наводяться інші “аргументи”, які саме й заперечують авторство буковинця Т. Галіпа, а не підтверджують його. По суті, тепер ми маємо парадоксальний в історіографії випадок, коли праці одного діяча розлого аналізуються у монографії про життя і творчість іншого, авторство яких йому помилково приписується.

Питання про справжнього автора текстів про М. Ковалевського у “ЛНВ” за 1909 р. залишилося в моїй підсвідомості, немов перефразоване Шевченкове: “Неначе цвяшок, в серце вбитий...”. Довелося перевіряти наведені О. Деєм джерела, але наслідок був невтішний. Заглянув у відділі рідкісної книги в Національній бібліотеці ім. В. Вернадського до редакційного примірника газети “Рада”, де розкрито майже всі псевдоніми і криптоніми. Проте саме псевдоніми “Маг-ін” і “Ма-гін” були без атрибуції. Коло немовби замкнулося. Але, як це трапляється в дослідницькій практиці, відкриття з’являються несподівано.

Нещодавно у серії “Епістолярні джерела грушевськознавства” було видано черговий том листування Михайла Грушевського і Юрія Тищенка (Сірого), де сюжетам з історії видання “Літературно-наукового вістника” присвячено багато місця у джерелах. У покажчику імен до цього видання я натрапив спочатку на традиційно помилкове: “Магін (справж. – Галіп Теодот)”. У листі до М. Грушевського від 29 січня 1909 р., в якому згадувався цей псевдонім, працівник редакції “ЛНВ” повідомляв: “Отже посилаю: Магіна... Перед Магіном я помістив вірш Олесея...”⁵. Тобто тут ідеться саме про спогад Магіна “Микола Васильович Ковалевський”, безпосередньо перед яким друкувалися поезії Олександра Олесея “Ой на світі була та удівонька...” і “Невже вуста твої – коралі...”⁶.

У покажчику імен привертає увагу те, що поруч з прізвищем “Галіп Т.”, якому традиційно помилково приписано псевдонім “Магін”, стоїть прізвище “Галін Мартирій”. У листі редакційних працівників “Літературно-наукового вістника” Ю. Тищенка, Л. Будая та І. Джиджори до М. Грушевського від 10 квітня 1908 р. є таке місце, яке й становить для нас, власне, відкриття про атрибуцію: “Є у нас деякі рукописи, чи послати Вам, чи, може, аж ви приїдете? Між ними є *д[окто]ра Галіна про Ковалевського* (курсив мій. – Р. П.)”⁷. В іншому листі до М. Грушевського від 6 червня 1908 р. читаємо: “*Галін просив дати йому коректи, коли будуть друкуватись спомини про Ковалевського* (курсив наш. – Р. П.)”⁸.

Під впливом згаданого бібліографічного покажчика “Літературно-наукового вістника”, укладеного Б. Ясінським, у коментарі до листа від 10 квітня 1908 р. написано: “Єдиною публікацією доктора медицини, одного із засновників УНТ у Києві, голови його природничо-лікарської секції Мартирія Галіна в ЛНВ була рецензія на «Анатомічний словник» С. Лукашевича (1927)”⁹. Проте, як бачимо, разом з двома статтями про Ковалевського, підписаними псевдонімом “Магін”, авторству Галіна на сторінках ЛНВ належить не одна, а три статті.

Отже, хтось колись у якомусь рукописному тексті неправильно прочитав літеру “п” замість потрібного “н”, на кілька десятиліть задавши тон помилковій традиції в

⁵ Листування Михайла Грушевського: Листування Михайла Грушевського та Юрія Тищенка / Упоряд. О. Мельник. – К.; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто, 2012. – Док. 103. – С. 132, 614 (комент.). – (Серія: Епістолярні джерела грушевськознавства. – Т. 6).

⁶ Див.: ЛНВ. – 1909. – Т. 45. – С. 369–370.

⁷ Листування Михайла Грушевського та Юрія Тищенка. – Док. 39. – С. 76.

⁸ Там само. – Док. 56. – С. 90.

⁹ Там само. – С. 426.

науці. Під впливом цієї традиції упорядника листування Михайла Грушевського і Юрія Сірого несвідомо “відібрала” псевдонім “Магін” від Мартирія Галіна, приписавши його, як і попередники О. Дей, Б. Ясінський, О. Колодій та інші, Теодотові Галіпу.

Якщо ми вже знаємо, що “Магін” – це Мартирій Галін, то ким же був цей діяч? Знаємо в загальних рисах, що був ученим-медиком. А детальніше?

Про нього є невеличка біограма в першому томі “Енциклопедії українознавства” (з видозміною написання його прізвища): “Галин Мартирій (1856–1943?), лікар-хірург, ген[ерал]-хорунжий сан[ітарної] служби, гром[адський] діяч, чл[ен] УНТК (Українського Наукового Товариства в Києві. – *Р. П.*); очолював термінологічну працю цього т-ва в ділянці медицини. 1918, за гетьманату, керував Термінологічною комісією Мін[істерст]ва Нар[одного] Здоров’я. Автор «Рос[ійсько]-укр[аїнського] мед[ичного] словника» (Київ, 1920), «Мед[ичного] латинсько-укр[аїнського] словника» (Прага, 1926), ряду розвідок із хірургії і споминів (у збірниках «За Державність» і у вид[аннях] Наук[ового] Ін[ститу]ту в Варшаві). На еміграції з 1920, жив у Бесарабії”¹⁰. Діяльний член УНТ, на початку ХХ ст. він був головним хірургом Київського військового госпіталю. Важлива інформація про нього трапляється в дослідженнях та енциклопедичних гаслах історика української медицини Ярослава Ганіткевича¹¹. Про М. Галіна є також біографічні відомості разом з його світлиною у довіднику про українське військо на початку ХХ ст.¹²

Таким чином, ця нотатка розв’язує непорозуміння, що довгий уже час існує в науці, стосовно авторства статей, прихованих за одним із псевдонімів з-поміж публікацій “Літературно-наукового вісника”.

Ростислав Пилипчук (Київ)

¹⁰ Енциклопедія українознавства. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 340.

¹¹ Ганіткевич Я. В. Історія української медицини в датах та іменах. – Львів, 2004. – С. 6, 7, 58, passim; Енциклопедія сучасної України. – К., 2006. – Т. 5. – С. 326.

¹² Литвин М., Науменко К. Збройні сили України першої половини ХХ ст.: генерали і адмірالی. – Львів; Харків, 1997. – С. 61.

ЩЕ ОДИН КРОК ДО З’ЯСУВАННЯ ОБСТАВИН СМЕРТІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Обставини й причини передчасної смерті Михайла Грушевського завжди були й залишаються однією з “білих” (ні, радше “чорних”) плям грушевськознавства. І, безперечно, кожне джерело, яке дозволяє наблизитися до істини в цій трагічній історії, надзвичайно важливе. Історіографія проблеми веде відлік від перших праць, написаних відразу по смерті вченого, до студій сучасних істориків кінця 1990-х – початку 2000-х, в основу яких покладено унікальні документи, насамперед “історію хвороби” М. С. Грушевського.

Перша праця, в якій наголошено на даній проблемі, вийшла у 1935 р. з-під пера учня М. С. Грушевського – Івана Крип’якевича¹. Дещо пізніше, наприкінці лютого 1935 р., задумавши випустити збірку пам’яті Вчителя, у листі до одного з її майбутніх

¹ Крип’якевич І. Михайло Грушевський. Життя й діяльність // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 8: Іван Крип’якевич у рідній традиції, науці, суспільстві. – С. 252.